

Мелина Рокаи кроз чланак „Paulina Lebl-Albala (1881–1967): Between National movements and the Feminist movement” испитује идентитетске трансформације Паулине Лебл-Албале, односно њен комплексан однос према српском и јеврејском националном покрету, и везу та два питања са међународним феминистичким покретом. Ауторка закључује да је идентитет Паулине Лебл-Албале био плуралан и вишеслојан, и осликавао се кроз њену приврженост српском националном покрету, југословенској идеји, ционизму и феминизму. На крају ауторка сматра да су такви идеали проистекли из њеног личног и професионалног искуства, а изнад свега њене опредељености ка праву на слободан избор.

Тематски, методолошки и хронолошки зборник који се налази пред нама има и симболичан назив. Синтагма каледоскопа кроз девет различитих радова сагледава широки спектар проблема, перспектива и изазова са којима су се суочавале националне мањине током турбулентног XX века на југословенском простору, као и истраживачи који се баве овим питањима. Историографијама на постјугословенском простору недостаје још више оваквих тематских зборника, у којима би се објединило више различитих перспектива и методологија. Постојање једног оваквог зборника објављеног на енглеском језику утире пут за такве подухвате у будућности.

Сава ЂУРЂЕВИЋ

Милан Гулић. *Југословенска држава 1918–2006. Од Првог децембарског актиа до Мајског референдума.* Београд: Институт за савремену историју, 2023, 1032.

Кад је пре двадесетак година Милан Гулић, родом из Бенковца, уписао студије историје на Филозофском факултету Универзитета у Београду, ни сањати није могао да ће једнога дана објавити синтезу историје југословенске државе којом ће освежити и обогатити српску (и не само српску) историографију после надалеко чувеног и поштованог Бранка Петрановића, утемељивача Катедре за историју Југославије. Што не снимио, јавом остварио, и пред нама је монографија *Југословенска држава 1918–2006.*

Од Првог децембарског актиа до Мајског референдума Србина Далматинца, који је докторирао на управо поменутој Катедри за историју Југославије под менторством Мире Радојевић. У духу дела Бранка Петрановића, Мира Радојевић је својим ученицима умела да пренесе најбоље од свог професора и научи их историчарском занату, у којем негују дубину знања и ширину израза било да пишу анализе или синтезе српске, југословенске или пак светске историје. Да успешно примењује све од наведеног, Милан Гулић је по-

казао у монографијама *Краљевина Југославија и Дунав. Дунавска пољитика југословенске краљевине 1918–1944, Од Батине до Галца. Дунав у југословенској пољитици према Совјетском Савезу 1944–1953, Бокељи на сирани Србије у Првом свјетском рату и Сирадања мостарских Срба у Независној Држави Хрватској 1941–1945*, које је објавио откако је 2013. запослен у Институту за савремену историју. Мимо ових успешних и запажених књига, велики број научних чланака сведочи да се ради о аутору за свако поштовање у стручном погледу, чији је научни допринос српској и светској историографији крунисан једном синтезом југословенске историје српског народа.

Синтеза *Југословенска држава 1918–2006. Од Прводецембарској акци до Мајској референдуму* обрађена је хронолошко-тематски и састоји се од Предговора, пет насловљених великих целина – *Настанак Југославије, Југословенска краљевина (1918–1941), Југословенски просјор под окупиацијом (1941–1945), Социјалистичка Југославија (1945–1992), Заједничка држава Србије и Црне Горе (1992–2006), Закључка*, те пописа извора и литературе, списка скраћеница и регистра личних имена. У оквиру целина налази се низ мањих тематских и тематско-хронолошки насловљених потпоглавља.

У првој великој целини синтезе аутор је обрадио настанак и развој југословенске идеје, где је показао да је до појаве југословенства дошло и због слађења империја (Османског

царства и Хабзбуршке монархије), у оквирима којих су живели народи заочници југословенске идеје – Срби и Хрвати у првом реду, а у нешто мањој мери касније су део процеса постали и Словенци. Милан Гулић је истакао битну чињеницу у настанку и развоју југословенске идеје, која се одразила на њену судбину и када се у пракси остварила победоносним завршетком српске војске на крају Првог светског рата: носиле су је елите, а у шире масе је слабо или готово никако продирао.

Балкански ратови и победе Србије дали су додатни „вјетар у леђа” југословенској идеји. Нежељени сукоб са Аустроугарском Србија, међутим, није избегла, будући да се налазила на правцу продора хабзбуршко-германског империјализма на југоисток. Ослањајући се на неупитне и многобројне научно доказане студије, Милан Гулић конкретно и јасно резонује да је Први светски рат наметнут Србији, те да се она очајнички и жестоко бранила. Аутор није изоставио ниједног од чинилаца југословенског уједињења, сви су верно и непристрасно приказани: србијанска влада, Југословенски одбор Анте Трумбића, српска и потоња југословенска монархија Карађорђевића и њен регент Александар, србијанска војска, велике силе, југословенски опредељени политички представници словеначког, хрватског и српског народа у парламенту Хабзбуршке монархије.

Целина о међуратној југословенској монархији је махом тематски обрађена. Аутор приказује услове на-

станка и образовања државе, основне чиниоце југословенске државности, спољну и унутрашњу политику, проблеме с којима се суочавала, и заокружује са војним сломом краљевине у Априлском рату 1941.

Милан Гулић је успешно приказао сву сложеност настанка и функционисања југословенске монархије Карађорђевића – новостворена држава од почетка је била суочена са многим изазовима, не само на спољашњем већ и на унутрашњем плану. Југославија је окружена непријатељима током већег дела међуратног периода, од којих је најозбиљнију претњу представљала фашистичка Италија, која се није либила не само да прети отвореним ратом споља, већ и да, како је Милан Гулић концизно показао, потпомаже не тако малобројне сепаратистичке групације и покрете унутар југословенске државе: црногорске сепаратисте, албанске качаке, хрватске франковце, и нешто доцније основани хрватски усташки покрет Анте Павелића делимично проистекао из поменутих франковаца. Кад се имају у виду сепаратистички покрети, јасно је зашто је југословенска краљевска војска, настала на славним традицијама победоносне српске војске, била један од главних чинилаца не само уједињења него и одржања југословенске државе. Током разматрања о југословенској војсци Гулић установљава да није била одговорна за гушење побуне на Тргу бана Јелачића у Загребу децембра 1918. Иако у данашњој хрватској историографији и

још више јавном мњењу, преовлађује митоманија о „просиначким жртвама” и одговорности српске војске, побуну су у ствари у крви угушили соколи и добровољци.

Обрађујући историју југословенске монархије Карађорђевића између два светска рата, аутор је истакао сву разноликост правних прописа и система које је држава наследила од бивших господара југословенских простора. Иако изложена страховитим последицама велике економске кризе 1929–1933. године, југословенска монархија је економски напредовала, поготово у престоници, а најбољи показатељ јесте чињеница да је у периоду 1918–1938. у Београду подигнуто 7368 нових зграда; на супрот таквом очигледном економском напретку, стајали су у сваком погледу заостали делови Македоније и Старе Србије, те тзв. „пасивни крајеви” у деловима Далмације, Херцеговине, Лике и Кордуна. Зато је посебно драгоцено што је Гулић сликовито нагласио различити ниво економског и културног развика југословенских народа и различито историјско искуство.

Сагледавајући унутрашњу политику југословенске међуратне монархије, Милан Гулић приказао је главне политичке партије, наводећи не само главне страначке листове, већ тамо где је могао, и оне локалног карактера. Размишљајући о Видовданском уставу из 1921, којим је установљена уставна парламентарна монархија на челу са династијом Карађорђевића, аутор је, разма-

трајући положај монарха, с разлогом приметио да је „краљева власт била савсим у духу уређења осталих европских монархија тога времена”. Компаративни метод примењен је у свој својој суштини методологије историјске науке, премда аутор није познат, као неко коме су пуна уста компарације, а мало на папиру научне лифериције.

Сложени политички живот међуратне југословенске монархије у основним цртама је заокружен на страницама синтезе. Јасно је уоквирен и приказан период пре и после завођења личног режима краља Александра 6. јануара 1929, догађаји и личности који су их обележили. Главне догађаје прате и главне личности, пошто једно без другог не бива, а сви заједно употпуњују време и простор, чиме се уобличавају историјски процеси, и тако успешно прате токови историје. Деловања и улоге Николе Пашића, Стјепана Радића, Светозара Придићевића, краља Александра, Љубомира Давидовића, кнеза Павла Карађорђевића, Николе Узуновића, Војислава Маринковића, Петра Живковића, Милана Стојадиновића и Влатка Мачека сажето и јасно су приказани уз догађаје у којима су суделовали, било да су главни или споредни чиниоци.

Светска дешавања потакнута агресивношћу Адолфа Хитлера од друге половине тридесетих година нису мимоишла ни Краљевину Југославију, и иако је покушавала да, вођена рационалном политиком кнеза Павла, остане изван све очигледнијег наступајућег су-

коба нацистичке Немачке са чуварима версајског поретка, југословенска монархија није успела да остане изван једног од највећих ратова које је планета искусила. Након демонстрација од 27. марта 1941. Хитлерова одмазда, испуњена осветничким бесом према Србима као главним покретачима мартовских демонстрација, уследила је брзо у краткотрајном Априлском рату 1941, којим аутор завршава другу и уводи у трећу велику целину синтезе, насловљену *Југословенски йростйор йод окуйацијом (1941–1945)*. Краљевина Југославија је окупирана и раскомадана међу нацистичким савезницима, и Гулић исправно резонује да Априлски рат није био, како се иначе приказује у већини досадашњих домаћих и страних синтеза југословенске историје, катастрофа међуратне југословенске монархије Карађорђевића. Иако је краљевска војска брзо сломљена, пружила је организован и местимично жилав и храбар отпор многобројним нападачима (Немачкој, Италији, Мађарској), носећи им такве губитке у људству и механизацији, које оба покрета отпора (равногорски и комунистички) у окупираној Југославији нису успели да учине све до јесени 1944. и доласка јединица Црвене армије на територију Србије.

Обрађујући југословенску монархију у Другом светском рату, Милан Гулић истиче да је геноцид Независне Државе Хрватске (НДХ) над Србима убедљиво најизраженије обележио југословенски простор под окупацијом 1941–1945. Ни ратне епопеје партизан-

ског комунистичког покрета, несумњиво у појединим сегментима хвале достојне у отпору према окупаторима, нису могле да засене огромно страдање српског народа широм окупиране југословенске државе, поготово геноцид усташа у НДХ и на југу Албанаца над Србима на Косову, Метохији и у Рашкој (Санцаку). Аутор с правом истиче да спор око броја убијених у логору смрти у Јасеновцу, али и широм НДХ и смањења броја жртава не значи и порицање геноцида, нити оповргава чињеницу да је исти планиран и спроведен од усташких власти. Умањење броја жртава не значи смањење карактера затирања српског народа, монструозности и суровости којом је геноцид провођен над мушкарцима, женама и децом, од којих је, нажалост, велики број било и нерођених и новорођених. Бестијално дивљање усташког режима над Србима одвијало се у оквиру законског оквира донетог од стране власти одмах након успоставе НДХ и било је најизраженије 1941, када је највише људи побијено „на кућним праговима”. Уништење је с краја лета 1941. настављено организовано у логорима у ту сврху успостављеним широм НДХ, од којих је један број постојао само за логорисање српске деце, која су, изложена небризи и немару, масовно умирала од болести, али и убијана од стране усташа, док је део био покатоличен и похраћен.

Поред геноцида над Србима у окупираној Југославији током Другог светског рата, аутор је анализирао и

приказао настанак и деловање различитих видова покрета отпора, од којих се након лета 1941. издвајају два – комунистички и равнаторски; затим квислиншке управе у Србији и Црној Гори, југословенску краљевску владу у емиграцији. Пламен организованог отпора окупаторима покренуо је Драгољуб Дража Михаиловић својим доласком на Равну гору почетком маја 1941, успостављајући организацију у прво време на територији Србије, познату под званичним називом Југословенска војска у отаџбини (ЈВуО). Настала као израз отпора Немцима и Италијанима, организација ЈВуО ће, услед стицаја сложених историјских околности, на крају Другог светског рата једним добрим делом завршити у делимичној колаборацији са Немцима, а све у циљу борбе против комунистичког партизанског покрета отпора.

Гулић је успешно обрадио и други, победнички комунистички покрет отпора, који се развио на тлу окупиране Југославије, предвођен Јосипом Брозом Титом. Комунисти су водили бескрупулозну борбу за ослобођење и долазак на власт у условима сурове ратне окупације, ретко водећи рачуна о жртвама у првом реду српског народа у тој борби. Све главне одреднице народноослободилачке борбе приказане су – устанак у Србији 1941, прелазак у Црну Гору 1941/42. и Босну и Херцеговину, где су почињена „лева скретања” илити сурови обрачун са наводним класним непријатељима, Бихаћку републику, борбе на Неретви и

Сутјесци 1943, промену курса емигрантске краљевске владе под притиском Британаца 1944. и окретање подршке комунистима, повратак партизана у Србију лета исте године, те овладавање њом уз помоћ совјетских јединица које су продрале из Румуније и Бугарске у јесен 1944, и коначно ослобођење Београда 20. октобра исте године, као и завршне операције за ослобођење Југославије 1944–1945.

Несрећан грађански рат у Југославији у условима ратне окупације окончан је немилосрдном победом комуниста, подржаних од стране Британаца, над ројалистима, а највећу цену за подршку Драгољубу Михаиловићу платила је Србија. Само за период 1944–1945, у својервним „дивљим чишћењима”, Милан Гулић аргументовано истиче да је у Србији (без Аутономне косовско-метохијске области) погубљено, без суда или путем тајних пресуда, 59.912 људи, неретко невиних, кривих само зато што су означени као класни непријатељи новог поретка.

У четвртој целини синтезе насловљеној *Социјалистичка Југославија (1945–1992)*, Гулић је истакао да је простор Југославије изашао из рата разорен и опљачкан, али и да је југословенска државна идеја преживела упркос окупацији, геноциду и грађанском рату и револуцији, а очували су је југословенски комунисти – управо они који су се у међуратном периоду залагали за уништење југословенске монархије. У ослобођењу земље комунисти су поднели огромне жртве, Југославија је из рата

изашла територијално увећана за Истру, али са другачијим системом и концепцијом: била је федеративна држава подељена на шест република, једну покрајину (Војводину) и једну област (Аутономну косовско-метохијску област, касније и она преиначена у покрајину). Од свих република, једино је Србија имала сложено уређење и подељен суверенитет са покрајинама.

Аутор наглашава да су након рата уложени огромни напори у обнови, изградњи и нарочито индустријализацији земље (ово последње на очигледну штету пољопривредног сектора), иако се Југославија нашла у нimalо пријатној изолацији од својих дојучерашњих савезника из Информбироа. У страху од рата са земљама Информбироа, Југославија је тражила нови правац у спољној политици, па је тако, остварујући везе са земљама Азије и Африке, израсла у предводника Трећег света, остваривши политички значај који је вишеструко превазилазио њене реалне могућности.

Разматрајући сукоб са Информбироом из 1948, аутор је у оквиру потпоглавља о спољној политици Југославије приказао у којој се мери одразио на унутрашња дешавања у оквиру владајућих структура, дајући један негативан печат режиму који је имао тенденцију да се приказује као доносилац новог доба и нових достигнућа, бољих од претходног старог поретка југословенске монархије Карађорђевића. Голи оток (потекао из идеја Мирослава Крлеже, Антуна Аугустинчића) и тор-

тура неистомишљеника у редовима владајућег Савеза комуниста Југославије (СКЈ) само су један од показатеља тоталитарног система успостављеног у југословенској републици након Другог светског рата.

Сукоб са Информбироом упутио је социјалистичку Југославију према капиталистичком Западу. Аутор је јасно истакао да је циљ америчке политике „одржавања Тита на површини” био сузбијање утицаја СССР-а, па су у том смислу обновљене југословенско-америчке трговинске везе, а кредити са Запада омогућили су Југославији да издржи наметнуту изолацију. Разлаз са СССР-ом одразио се, такође, и на привредни живот Југославије у организационом смислу – породила се идеја о радничком самоуправљању из жеље да се направи отклон од совјетског привредног модела, а да се истовремено не напусти социјалистичка идеолошка компонента заступљена на основу учења Карла Маркса, Фридриха Енгелса и Владимира Иљича Лењина.

У контексту слабљења савезне државе, аутор истиче да је највећи одјек имао обрачун са Александром Ранковићем, другим човеком у систему власти, на Брионском пленуму у лето 1966. Гулић је недвосмислено установио, на основу релевантних извора и историографске литературе, да никаквог прислушкивања Тита није било, већ да му је Ранковић био одан до имбецилности. Оно што Ранковић није могао да разуме, схватао је Јосип Броз, када је више пута већ крајем педесетих

истицао да „другови по републикама ударају против савезног руководства”. Очигледно, рђаво постављени темељи полако су, али сигурно нагризали југословенску социјалистичку федерацију, и кризе које су се повремено појављивале, попут хрватског пролећа Савке Дабчевић Кучар 1970–1972, показивале су сву њихову дубину, као и неспособност власти да их на други начин осим силом утиша, али не и угаси. Очигледна криза у држави покушана је да буде превазиђена уставним променама 1968–1974, али оне су само, како показује Гулић, проблеме одложиле привремено, но их нису умањиле, већ су поставиле темеље за даљу разградњу ионако ровите југословенске федерације. Професор Правног факултета у Београду Михаило Ђурић јавно је указао да предложене уставне промене, чија круна је био Устав 1974, одбацују саму идеју државне заједнице, али не да није схваћен, већ је и ухапшен и осуђен на две године затвора.

У овој обимној студији аутор није изоставио да анализира и прикаже и деловање југословенске политичке емиграције из периода социјалистичке Југославије, питања које је у већини синтеза југословенске историје некако остављано по страни или узгред помињано. Сажето и прецизно приказано је деловање српске, хрватске (али не само усташке), албанске, муслиманске/бошњачке и македонске политичке емиграције.

Титова смрт 1980. разоткрила је сву слабост унутрашњег уређења ју-

гословенске државе – ни непуних годину дана касније Албанци на Косову и Метохији, чије непријатељство према Југославији никад није ни престајало, побунили су се против југословенских власти. С пролећа 1981. на великим демонстрацијама захтевали су да Косово постане република, а захтеви су били чист сепаратизам. Српски народ је на том простору био изложен константном албанском терору, током осамдесетих су услед албанских демонстрација неретко гинули грађани, а на српској косовскометохијској несрећи израстао је нови вођа српских комуниста и потоњих социјалиста Слободан Милошевић, који је успео да ситуацију неко време контролише, те врати Косово и Метохију у функционалну заједницу у оквиру Републике Србије.

Распад је почео сломом владајуће и једине политичке партије – на четрнаестом, последњем конгресу СКЈ у Сава центру у Београду 20–22. јануара 1990. консензус није пронађен ни око једног важнијег питања, а због неслагања око државне политике према Косову и Метохији дошло је до отвореног сукоба српских и словеначких комуниста. Током 1990. одржани су вишестраначки избори у неколико југословенских република, а у процесу прекида са социјалистичким и југословенским наслеђем предњачила је Словенија. И управо на кризи и крвавом распаду социјалистичке Југославије напор Милана Гулића прераста из једне документоване и местимично детаљисане синтезе у књигу монографско-синтетичког дела. Он

врло успешно не само да приказује на основу доступне литературе след догађаја и њихове последице, већ анализира упоредо и савремене изворе и даје једно ново тумачење и поглед на тужан крај југословенске државе. Суочени са агресивним национализмом Хрвата и њиховог политичког руководства оличног у Хрватској демократској заједници, победнику избора у Хрватској, и Фрањи Туђману, Срби у Книну и околини се први пут после дугог времена озбиљније политички организују – у три општине са српском већином повучени су потези у циљу хомогенизације српског народа и јачања аутономности.

Аутор примећује да су уставне промене у Хрватској наишле на салву осуда међу Србима у Хрватској, који су у њима видели враћање на режим НДХ, а истини за вољу, ни реторика званичних хрватских власти није ишла у прилог смиривању ситуације, него је обилovala наративом пуним асоцијација на несрећно искуство усташког геноцида над Србима. На другој страни, уставне промене у Србији одиграле су се јесени 1990. и уклониле су, као и у случају Хрватске, назив „социјалистички” из имена државе, али и из имена двеју србијанских покрајина, којима су укинута атрибути државности, те више нису имале уставе, већ статуте. Заведено је начело поделе власти и вишестраначки систем: уставна и законодавна власт Народној скупштини, која је постала једнодомна и бирала се на четири године, судска судовима, управна

Влади Србије, а председник републике је добио широка овлашћења. Уставне промене нису мимоишле ни друге југословенске републике.

Догађаји су се у социјалистичкој југословенској држави на почетку последње деценије двадесетог века одигравали муњевитом брзином, у склопу сложених међународних односа (у првом реду распада Совјетског Савеза и нестанка биполарног света), које Милан Гулић прати при сагледавању југословенске кризе, дајући јој одговарајуће место на бурној светској позорници. Гулић ређа догађаје хронолошки, али не губи из вида наратив и тему: референдум у Словенији и одлуку да се иступи из југословенске државне заједнице; сличан, али много крвавији, пут Хрватске; вероломну политику Алије Изетбеговића у Босни и Херцеговини, који 1991. лобира за југословенску заједницу код Немаца, да би 1992. пошао путевима самосталне унитарне босанскохерцеговачке државе, занемарујући намерно велики број српског народа у овој југословенској републици и опомене које су му током 1992. српски представници, попут Радована Караџића, упућивали о тешким последицама по муслимански живаљ у првом реду, уколико би дошло до ратног обрачуна трију страна у Босни и Херцеговини.

Понегде у синтези аутор, из опреза можда сувислог, остаје нам дужан ширег чињеничног објашњења. Кад наводи одлуке о присаједињењу Српске аутономне области Крајина и Аутономне области Славоније, Барање

и Западног Срема Републици Србији, аутор не објашњава, као што углавном у синтези чини, зашто Србија није могла, а ни желела да их прихвати. Слично нешто Гулић чини и када резонује пропаст југословенске монархије Карађорђевића у краткотрајном Априлском рату, наводећи да је нестала услед „аномалија”, али их шире не објашњава, нити прецизније истиче – а оне не беху занемарљиве. Све ово нису, наравно, методолошки недостаци, нити пропусти, пре би се могло рећи да су подстицајни закључци, местимице недоречени да би их читаоци докучили на основу сагледавања целог мозаика историје југословенске државе.

Ратни расплет југословенске кризе 1991–1995, уз приказ дипломатских напора да се она реши ангажовањем међународне заједнице, аутор је аргументовано приказао, не изостављајући ниједан битан чинилац, нити догађај. Када су ратови на простору бивше СФРЈ коначно утихнули, биланс по српски народ био је више негативан, но позитиван. Срби су доживели етничко чишћење из Хрватске, као и са великих простора Босне и Херцеговине, уз наметнуту кривицу за ратна зарања и многобројне ратне злочине (Гулић не прећуткује српске, али не изоставља ни оне на осталим странама, у првом реду на хрватској и бошњачкој). Ретка позитивна тековина било је стварање Републике Српске, уз велике жртве и напоре српског народа са простора Босне и Херцеговине. Коначно, нестанак социјалистичке југословенске

државе није значило остварење српске националне интеграције Србије и Црне Горе, већ су оне поново образовале југословенску државу априла 1992.

Аутор примећује да је стварање савезне државе од једног народа, али на основама државе различитих народа, од почетка трасирало погрешан пут. У питању су биле две – по површини, броју становника, економским параметрима – различите републике, што се у пракси није показало као добро; завршило се напуштањем државне заједнице од стране Црне Горе 2006, на врло сумњивом референдуму. На све проблеме функционисања нове крње југословенске државе надовезали су се албански сепаратизам и тероризам на Косову и Метохији, који су кулминирали 1998–1999. Уследио је оштар одговор државе, те једнострано оружана интервенција НАТО-а у виду бомбардовања СРЈ у пролеће 1999, у циљу спречавања „хуманитарне катастрофе” на Косову и Метохији. За сада, довољно је рећи да је интервенција извршена без дозволе Савета безбедности Уједињених нација, а да је завршена његовом Резолуцијом 1244, којом је гарантован територијални суверенитет и интегритет југословенске државе и њеног правног наследника над Косовом и Метохијом.

Синтеза *Југословенска држава 1918–2006. Од Прводецембарској акци до Мајској референдума* писана је јасним, прецизним стилем ијекавског изговора српског књижевног језика. У њеном писању консултована је огромна библиографија – довољно је рећи да

је попис релевантних извора и историографске литературе заузео педесет девет страна на крају књиге. Требало би неколико страница да се направи попис коришћених аутора за израду овог волуминозног дела, а једна од највећих његових вредности, мимо пружања сазнања, увида и јасног сагледавања сложене и богате историје југословенске државе од настанка до нестанка, јесте несумњива спознаја да савремена српска историјска наука не заостаје за модерним светским токовима. Огроман и напоран подухват Милана Гулића показује да су стасале нове генерације српских историчара које су се спремно и врло успешно подухватиле научноистраживачког рада на пољу проучавања југословенске историје. Анализирајући и сагледавајући њихова достигнућа и резултате, промишљајући их на основу потврђених релевантних чињеница проистеклих из деценијских истраживања својих колега, али и његовог личног, историографско перо Милана Гулића подарило је не само српској већ и светској историјској науци савремену, а уједно по достигнућима већ се с правом може устврдити, класичну синтезу историје југословенске државе, земље срећне и трагичне, на први поглед једноставне, и опет толико сложене, да је на писање подстакла човека који је на својој кожи осетио сву тежину постојања још једног од великих постигнућа српског народа у савременој светској историји.

Александар ЛУКИЋ